

PRAWIĆ (548) *vb impf*

a jasne.

inf prawić (2). ◇ *praes 3 sg* prawi (449), [tylko w znac. 1.a.:] pry (72), pri [może wariant graficzny] (17); pry *ForCnR* (3), *Leop* (3), *KochZg*, *Prot* (4), *KochFr* (5), *KmitaSpit*, *KlonFlis*, *KlonWor*; pri *ModrzBaz* (8), *ModrzBazBud* (2); prawi : pry *BierEz* (1:23), *FalZioł* (8:20), *KochDz* (1:1); pry : pri *CzahTr* (9:7). ◇ *3 pl* prawią (4). ◇ *praet 3 sg m* prawił (1). ◇ *imp 2 sg* praw (2). ◇ *part praes act* prawiąc (1).

Sł stp notuje, Cn brak, Linde XVI – XVIII w.

1. *Opowiadać, mówić* (546) : Wfzák y Wroblátko żadne kromia woley iego/ ná ziemię nie fpádnie z gniázdeczka fwoiego/ Z głowy też żaden włos/ z liczby fwey nie zginie/ ták práwi Páńlki głos. *ArtKanc* K2v; [Widziałem iá teraz Biblią Polką ftárego pińania w ktorey więtsza połowicá Serbńkich flow/ [...] też to nam w rzeczách przychodzi mowić s Słowienńká iże prawi/ to ieft mowi *BielKron* 1551 156v].

prawić co (4): A gdy fię w ciepłey piekárni rozgrzeiefz/ A krzeczka owák po fwemu záleiefz/ Prawże nowiny/ praw flifowfkie dzieie Y przywileie. *KlonFlis* H4v; Vacuna nići przędłá baykami fię báwiąc, Dziwne rzeczy, y pewne y niepewne práwiąc. *KlonWor* **v. Cf *Ze zdaniem dopełnieniowym*.

prawić o kim, o czym (3): Męftwo to Iácimirńkim z dawná przyrodzone/ Podolńkie o nich práwią zacne kráie one. *PaprPan* Y, Ov; I.M. X*(iqdz)* K*(anonik)* [...] práwi o głošie że [!] tchu ábo wiatru pochodzącym/ y o słowie z niego fię rodzącym/ ták piżąc iákoby to co Bog miał ná vmýśle [...] gdy fkoro wymowił/ iedno fię/ to ieft dech ábo wiatr [...] duchem ś. ftác miáło *CzechEp* 255.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym: z zapowiednikiem: to (1); iż (1), zaimek względny (1)] (2): SYn młódzzy Krákw, chćiwy pánowania, Wywiodłty [!] w pułczá, [...] Brátá ftárzego: tám go z swiátá zgłádzil, Przyiáchał, práwi, iż brát kędyś zbłádzil. *KlonKr* A3; *KlonWor* 80.

Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym do dopełnienia w zdaniu adrzędnym [na kogo iże] (1): Hercules co nań práwią iże Hidry biyał/ Tákże y bogow zyemńkich namniey nie omiyał. *PaprPan* B3v.

Z przytoczeniem (1): Tego sobie wás obrał/ którému obiáwił Myśli swoie: á témi słowy k niemu práwił. O Bárwiérzu niebiefki/ Wodolęcá sławny: Tobie nie ieft táiemny móy z brodą fwar dáwny. *KochBr* 152.

Podmiotem jest tekst [ze zdaniem dopełnieniowym] (1): Ale ftare przyflowie czym fię ciefzą prawi Iz kazdego wiernego niewinnofcz wyprawi *Rejfóz* I4.

Zwroty: »między sobą prawić« (1): Ták rofkofzna družyná między sobą práwi/ Ták z nich káždy/ śmieiąc fię/ tey fię Pánnie ftáwi. *ZbylPrzyg* A4v.

»ustami prawić« (1): Przetoż wykład Tákowy/ [...] Ma być dáleko od tych co fię cnotą báwią/ Y co ná fercu máią/ to wftámi práwią. *KlonWor* 80.

a. *Formy 3 sg praes „prawi” oraz „pry” i „pri” jako wyraz wtrącony, sygnalizujący przytoczenie; inquit Vulg, PolAnt, Modrz; ait Vulg; inquiens Modrz; dicens JanStat* (534) :

a. *Zdanie zapowiadające prezentuje jednego autora wypowiedzi (orzeczenie w 3 sg, podmiot (niekiedy domyślny) w N sg)* (440) : Wilk się ná liżkę záłował/ A złodzieyfstwo iey zádawał: Ty pry ludzkie

łtrzechy dzierzefz/ A kury im w nocy bierzefz. *BierEz* N3v; Kupczyć mu [*oraczowi*] fie ząsie chćiało/ Zylfczę pry ná tym niemáło. *BierEz* P2, D4v, Cv, C2, D2, Hv (21); *ForCnR* D, D3, Ev; Pandecta mowi capitulo de coriandro/ Coriander pry fwieży: iest zymny zbytnie/ á czyni pry omdlenie głowy y zmilknienie głowy *FalZioł* I 28b; Plinius powiada iż ten Blufzcz miał być drzewkiem barzo prawi wyfoko roftącz *FalZioł* I 48d; Serapio mowi zaktorim Diałkorides poświadczá/ Mocz pry tego zięła [!] iest zagrzewaiącza *FalZioł* I 124b; Theż Auicenna piŕze: Szafran prawi pořila y vweřela řerce *FalZioł* III 7c, +2v, I 30c, 38b, 51a, 61d (25); *GlabGad* E2v, G, L4, L8, L8v (9); *KromRozm* III L8; powyem ya thobye czo wzakonye stogi Sthworzil prawi pan bog człowyeka wrayv ze wřchythkych zyem zyemye *LibMal* 1554/190v; łam [Bóg] obwyescić to raczył temi řlowy: Ktoryby práwi yednego s thych maluckich [!] dzyatek zgorřfył/ potrzebá aby mu kámyen młyńŕki na řsyę ząwyeffono/ á łnim vtopyono. *GliczKsiąż* D7v, B8, D5, G3v, G6v, Hv (16); Y powiedział ieden z czeládzi Nabáłowey Abigáil źenie [!] iego/ temi řlowy/ Otho (pry) pořłał Dawid pořly řwoie z puřfczey *Leop* 1.Reg 25/14; *GrzegRóżn* K3; *KochZg* A4v; gdy řię wręcz řwárzyli Dwá Ziemiánie/ [...] Powiedzmi/ pry/ Rycerzu řławy znákomitey/ Iáko řię godźi řłuzýć Rzeczypořpolitey? *Prot* D, A4, B, C; nie mowi s. Ian tu nic o řftnořci/ iedno řzekřzy trzy řá ktorzy řwiádectwo wydáia/ przydáie klauzurę/ á ři trzy/ práwi/ iedno řá. *SarnUzn* [G2]v, B6v, C2v, C5v, D2 [2 r.], D2v (13); Powiedáł theż niedawno ieden křiadz przed dwiemá/ [...] iáko fie kthoř (ořoby nie miánował) przed nim w te řłowá řpowiedáł. Ia práwi znam to řem iest grzeřny/ ále pořzczę rad y rad przebog dáie/ y w kořciele cźęřto bywam *GórnDworz* Q3v; ieden z niepocźiwych řie rodzicow vrodziwřzy/ przymawiał pocźiwemu cźłowiekowi mowiácz/ Bárzožeř řie ty práwi od onych řławnych twoich przodkow odrodził *GórnDworz* S, B, D6v, D8, F, H (75); Bo to mieyřce S. Auguřtin ták wykřáda: Iuř (práwi) Kářłani pożytecznieyřzymi być mogá/ y więcey mogá tym ktorzy řie řpowiedáia zřłogowáć/ gdy ym grzech odpuřzczáia. *KuczbKat* 210; Y owřzem tákowe ludźie/ miłoiřny Pan Bog z wielką řzczodrořliwořciá wzywa do řiebie: Podźcie (práwi) wřzyřcy do mnie/ ktorzy prácuiećie y vćiaźeni iestęřcie/ á ia was ochłodzę. *KuczbKat* 360, 90 [2 r.], 200, 265, 320 [2 r.], 325 [2 r.] (13); *KochMon* 32; *WujJud* 52v, 85v, 114, 117v, 149v, 172v, 189; *BudBib* Is 56/12; Táń [w obmowie drukarźów moskiewskich] naydzie/ iż wielki křiadz Mořkiewřki Iwan gdy Kozáń wziáł/ á kořciołow táń nábudował/ kazał práwi ná tárgoch nakupić křiağ do onych nowych kořciołow *BudNT przedm* c5v, *przedm* c5v [2 r.], c7v, *Matth* 14/8, Hh6v, li6, li8v; Náđ to iestcze/ iářnym řłofem pokoy y miłoiř iákoby ná Teřtámenćie nam dał: Pokoy pri moy dawam wam [„Pacem”, *inquiens* „meam do vobis ...”]/ Pokoy moy zořtáwuie wam. *ModrzBaz* 67v; O iáko lepiej nápiřal *Ariftoteles*: Nie cźłowiekowi pri dopuřzczámy pánowáć/ ále rozumowi [„Non hominem” *inquit* „imperare sinimus, sed rationem...”]: to iest/ práwu przyrodzonemu/ á rozřádkowi ludźi mądrych *ModrzBaz* 101, 1v, 48, 52v, 60v; *ModrzBazBud* π5, π5v; Bo iářne řá řłowá Pána nářzego: kto/ práwi/ zemną nie iest/ przećiw mnie iest *SkarJedn* 2, 5, 25, 216, 245; Pomnieć mieli ná řłowo Apořtolřkie: wierna rzecz/ práwi/ y wtymćie vtwierdzić chce: (do Tytuřa mowiáć) niech przodek wdobrych vćzynkách máia ktorzy Bogu wierzą. *SkarŻyw* A2, A4v, 51, 76, 90, 93 (22); Kiedy gořpodarz niemógł iuř przeřiedźieć řliřá/ Nie tu/ pry/ řgáć *KochFr* 134, 31, 47, 64; *KochDz* 106; *KochPhaen* 5; piřmem řwiętyń/ řwoiey rzeczy tenże łam řzpetny řzátan podpierał. Nápiřano/ práwi/ Angiołom řwoim rozkazał o tobie/ aby cię řtrzegli po drogách twoich *ReszPrz* 10, 9, 12, 51,

59, 60 (13); *ReszHoz* 140; *ReszList* 154, 178, 179, 182; Pytáią go o zdrowie/ przemowi pułgębkiem/ prończąc áby zá zle nie mieli/ iż mowić nie śmie/ bo mi/ práwi/ zákazał bárwierz. *WerGośc* 253; Y Páweł S. káždego przełtrzeza/ áby fię nie vpijał winem/ bo w winie/ práwi/ ieft nieczyłtotá *WerGośc* 254, 205, 232, 249, 266; *WerKaz* 275, 293, 298 [2 r.]; *PudłFr* 13; gdy fię komu w pálec piekielny ogień wrzući/ [...] lekarz powie że nielża ináčzey iedno muścić práwi tęn pálec co narychley vtrzeńć/ á poki dáley ogień nie zaydzie. *GórnRozm* K2; Epimetheufz niehcąc przypuścić do tego *Prometheum*, íam ná się wźiął tę pracą/ y ty práwi bráćie przypátrzyłz fię/ y ofádzíłz/ iefli ią dobrze/ ábo źle káždy rodzaj źwierząt opátrzę y vdáruię. *GórnRozm* N, A4v, B, B3, C3, D3v (28); *ActReg* 72 [2 r.], 73, 94, 98, 100; Wźiął záś nád Krolem moc/ žal przyrodzony [...] Niełzczęście/ práwi/ rády me zmiefzáló *GrochKal* 10; *GórnTroas* 30; *RybGęśli* B3v; położę tu łłowá Hieronymá ś. Mieli/ práwi/ kiedyś Zydzi we czći mieyfce święte *WujNT* 123; rzekł Feltus głósem wielkim: Száleiefz Páwle/ wielka cię náuká przywodzi ku ízaleńftwu. A Páweł; Nie ízáleieć/ práwi/ wielmożny Fefte/ ále prawdziwe á ípełnego rozumu łłowá powiedam. *WujNT Act* 26/25; W tąż y Ambroży ś pińczac ná to mieyfce: Vczy/ práwi/ Apoštoł/ iż ácz zbáwion będzie/ ále męki ogniowe pierwey ćierpieć muśi *WujNT* 585; Pięknie te łłowá Apoštołkie Auguřtyn rozbiera. Nie rzekł práwi/ ktory mi dáruie: ále ktory mi odda. *WujNT* 742; To mieyfce fałżuie Kalwin y z vczniami íwemi/ [...] Bo fię/ práwi/ modlił áby nie był ná wieki potępiony *WujNT* 760, *przedm* 6, 11 [3 r.], 31, s. 16, 22 (62); *SarnStat* *3v, 474 [2 r.], 626, 1267, 1277 [2 r.], 1287; Dawid prośi Páná Bogá/ [...] Day mi/ práwi/ Pánie rozum/ á będę fię bádał w zakonie twoim. *SkarKaz* 81a; O poście też mowi Pan *IEZUS*, iż poft twoy/ práwi/ Oćiec twoy ktory widzi w táiemnicy/ zápláći tobie. *SkarKaz* 350a; Y dokláda: (Przezeń/ práwi/ ítworzono ieft wřzytko ná niebie y ná źiemi/ widome y niewidome [...]) *SkarKaz* 486a; Bo wyznawa Helźbietá: Skoro/ práwi/ sftał fię głos pozdrowienia twego w vřzu moich: vwefeliło fię dziećiątko w żywoćie moim. *SkarKaz* 579b, 1b, 2a, 6b, 41a, b (42); *CzahTr* D3, D4, K3v, K4 [3 r.], L, L2v; vpadkiem wřzytkiego kroleřtwá grozi Izáiałz: (Biádá/ práwi/ narodowi grzeřznemu/ ludowi oćiężálemu w złoćci: opuścili Páná/ zbłuźnili ś. Bogá Izráelkie⁸⁰.) *SkarKazSej* 703a, 657b, 661b, 666a, 667b, 669b, 683a, 690b; *KlonFlis* E2; *KlonWor* 46; *ZbyłPrzyg* A3v, A4v; [*ZapWpolActAdv* 1544 202/124v; dla czego Bog fynowi íwemu dał taką władzą: á toli íam Chriřtus tuż oznaymił przyczynę. Iz/ prawi/ fyn człowieczy ieft. *BudArt* Q8, A8, A8v [2 r.], B2 [3 r.], B2v [2 r.], E2v, F3].

β. Zdanie zapowiadające prezentuje kilku (wielu) autorów wypowiedzi (orzeczenie zwykle w 3 pl, podmiot (niekiedy domyślny) w N pl) (94) : Stárlzym się to nie widziáło/ Aby się co gwałtem działo: Wiele pry íwych potráćimy *BierEz* Ov, P2, S3; Powiadaią niektorzy/ gdy pry rogi łkopowe będą zakopane wziemi/ tedy z onych rogow wyrołcie to ziele gromowe *FałZioł* I 129b, I 86a, 137a; á mogłby taki ímiech być aż do vmoru, iako pořpolicie mowią, zdychał prawi od ímiechu. *GlabGad* Fv, Gv, G8, N2v; Drudzy zálię [...] Ítą fię przyczyną wrywáją/ iż práwi nye tylko to yeft nyepożytek/ w pyáci/ w ífeci/ w fiedmi/ w osmi álbo w dziewyáci lat ná náuki dáwać *GliczKsiqz* I6; Pytháią mnie [...] Czemużełmy (pry) pościli á thys niechćiał weyźrzyć *Leop Is* 58/3, *Gen* 31/1; Powiadaią niektorzy gánięcy/ że więcey ieft/ práwi/ tego obiáwienia w piřmie niźeli to czo fię wřpomina/ áni fię też to práwi może zwác obiáwieniem. *SarnUzn* C4v; A przedfię iednák niektorzy ímieią fię iefzczę przeć: żeby mieli poniżác Syná. Nie mowi práwi piřmo żeby Syn był mnieyřzy/ ále mowi więřzy

ieft Ociec nád mię. *SarnUzn* H3v; Co gdy ludzie prości słyżą/ mowią z prostości swey/ wierę prawi dobrze vczy then kfiądz. *SarnUzn* H4, C7v, D2v, D6v, E7v [2 r.], F6 [3 r.] (14); zgánili drudzy j tę rádę/ mowiac/ Kiedy sie prawi rozelpim/ wnet głowy dáleko od siebie będą *GórnDworz* P5v; przyżło killká chłopow fkárzyć do Rotmiłtrzá/ Pánie prawi/ thwoiá czeladká młóci w gumnie nász owies. *GórnDworz* R4v; były częłto w wćiech v fthárych ludzi/ fłowá one. Chczefz prawi ábyć sie niewolnik/ ábo fługá nie fkáził/ niechay záwdy ma co czynić. *GórnDworz* Hh3, F6v, H7v, I2v, Ov, O3v (18); *KuczbKat* 75 [2 r.]; *BudBib* 3.Reg 2/29; Y zamykaią tak żydowie. Ponieważ prawi Acházowi y ie⁸⁰ ludowi ten znák obiecan/ y iym go było potrzebá/ tedy się miał ná on čás spełnić *BudNT* Ff8v, Ff8v [2 r.], Hh4 [3 r.]; *CzechRozm* 199v; *ModrzBaz* 48v, 80v; Nieprzyiaciele moi [...] Ná mię wżytki fortéle swoie obracaią/ Serce sobie tym czyniac: iuz go y bog (prawi) opuścił *KochPs* 103, 125; Tákne niegdy y Noemu przy miánowaniu prorocstwo rodzicy dáli: ten nas/ prawi/ poćiefzy w pracách náżnych ná ziemi. *SkarŻyw* 534; *KochFr* 28; Z Krolá fwego Spártanie wzięli wielką winę/ [...] Ze był obrał niezgrábną iákąs żonę sobie: Niewiélz/ pry/ że my krolów czekamy po tobie? *KochDz* 106; *ReszPrz* 66; *ReszList* 187; Przydzie mi iuz podobno przeftác z swą Zofiią/ Dla dzieci/ ktoré niechcą z tą Philozophiją Miéc spráwy/ [...] Z tą/ pry/ tátušiu tylko lichotá przeftawa. *PudłFr* 44, 30; Więc go ćiefzą tym/ day pokoy prawi brácie/ drogo on prawi te twoie grzywny kupił/ bo ie záplácił dufzą. *GórnRozm* G3, F, F3v, H2 [2 r.], H3, I3v (11); Kálwiniłtowie/ z teyże Philofophiey fzturmuią przeciw prawdziwey bytności Ciála y krwi Pánłkiey w S. Sákrámenćie. Iz/ prawi/ iedno ciáło nie może być zárazem ná rożnych mieyfcách *WujNT* 699, 27, 353, 419, 717; Y vczynili sobie Státucík nowy, powiádaiąc: że prawi wolno wymowác z pozwu, ále przydáwác nie wolno. *SarnStat* 1280; *KmitaSpit* Bv; ftárfzi woýfká pitáli ich coście pri tám widzieli/ [...] Ná co im oni odpowiedzieli/ że pry ieft woýfko nieprzyaciéłłkie wielkie/ [...] ále pry spráwá zła/ niezgodá wielka/ iedności miłóści niemáłz/ iedno się pry fámi miedzy sobą káfaią/ rwą/ tágaią/ ále ieft pry ich tele czworo álbo pięcioro ile nas/ ná co ich ftárfzi powiedzieli. Nu pri nas nie wiele [!] ále to iedná/ żeśmy wżytłko szárzy/ znamy się po šierści/ á druga/ zgodá/ iedność/ miedzy námi wielka/ idźmy pri ná nie. *CzahTr* D3v, D3v; *SkarKazSej* 688b; Z tákoweyci niewiałtki żaden nie rad fzydzi. Rzeką/ prawi/ młodźiuchna ftátecznie się ftroi/ Wierę znác że się oná męzá fwego boi. *ZbyłPrzyg* B2.

2. Wykonywać, czynić [co] (2) :

prawić komu (1): Ieflybiłczye volyam myely tho wlyecz na dalyey y them poddanem náchem thego [oddania zabranych dóbr] nyeprawycz thedi fzye tho vkazuye na przeczywko przyałzny náchey *LibLeg* 11/142.

Zwrot: »[z kim] żarty prawić« = *żartować* (1): Albom ia flyep a ty wydzys Albo femnię iawnie fydzys. Mogles mie ty nić niebawyc Skym inłzym ty żarty prawić. *RejKup* i2.

3. [*Naprawiac* [czego]: Dwór dobrze ogrodzony [...] oddaje p. Pabianowski p. Kotarbskiemu, a gdzieby w tych czasiech co się odarło, albo glina odpadła, wszystkiego powinien prawić p. Kotarbski *InwSzlachKal* 1595 nr 59.]

Synonimy: 1. gadać, mowić, opowiedać, powiedać.

Formacje współrdzenne: *doprawić, naprawić, naprawić się, odprawić, odprawić się, oprawić, oprawić się, podprawić, popoprawić, poprawić, poprawić się, przeprawić, przeprawić się, przyprawić,*

przyprawić się, rozprawić, rozprawić się, uprawić, uprzepawić, wprawić, wprawić się, wyprawić, wyprawić się, zaprawić, zaprawić się, zoprawić; znieprawieć; doprawiać, naprawiać, naprawiać się, odprawiać, odprawiać się, oprawiać, podprawiać, ponaprawiać, poprawiać, poprawiać się, posprawiać, przeprawiać, przeprawiać się, przyprawiać, przyprawiać się, rozprawiać, rozprawiać się, uprawiać, wprawiać, wprawiać się, wyprawiać, wyprawiać się, zaprawiać, zaprawiać się, znaprawiać, zoprawiać; doprawować, naprawować, naprawować się, odprawować, odprawować się, oprawować, poprawować, poprawować się, posprawować, pozaprawować, prawować, prawować się, 1.przeprawować, 2.przeprawować, przeprawować się, przyprawować, przyprawować się, rozprawować, rozprawować się, uprawować, wprawować, wprawować się, wyprawować, wyprawować się, zaprawować, zaprawować się, znaprawować; poprawywać.

LW